

Herman Bang: *"Frøkenen"* (1883)

Om illustrationen side 100

Harriet Backer: *Ved Lampen* (1890)

Harriet Backer (1845-1932), norsk maler, der opnåede stor international anerkendelse i sin samtid og blev betragtet som en pioner blandt kvindelige kunstnere over hele Europa.

Efter studieophold bl.a. i München og Paris bosatte hun sig i 1888 i Oslo, hvor hun frem til 1912 drev egen malerskole.

I et nyere leksikon beskrives hendes kunst således:

Stilistisk er hun påvirket af impressionismen, men hendes egne malerier kan bedst beskrives som realistiske. (..) Motiverne er ofte interiør, landskaber og detaljer formidlet med fyldige farver og stemningsfuld lyssætning.

"Ved lampen" har bl.a. været anvendt som illustration til *"Frøkenen"* i antologien ?.

Spørgsmål til billedet

1. Giv en beskrivelse af maleriet med særligt henblik på at karakterisere den stemning, der kommer til udtryk i det. Gå ind på hjemmesiden www.kunstmuseene.no/start/backer/backer.htm. og oplev, hvilken effekt lyssætningen har for stemningen i billedet

2. Diskuter hvorvidt maleriet primært kan betegnes som realistisk eller om der er impressionistiske elementer i det

Omslaget til "Præster"

Omslaget til novellesamlingen *Præster*, hvori "Frøkenen" blev trykt første gang, vakte en vis opsigt ved udgivelsen i december 1883. Per Dahl og Birgitte Dalsgaard, der har stået for den videnskabelige udgave af Herman Bangs romaner og noveller, skriver i efterskriften til udgaven af *Præster* bl.a.:

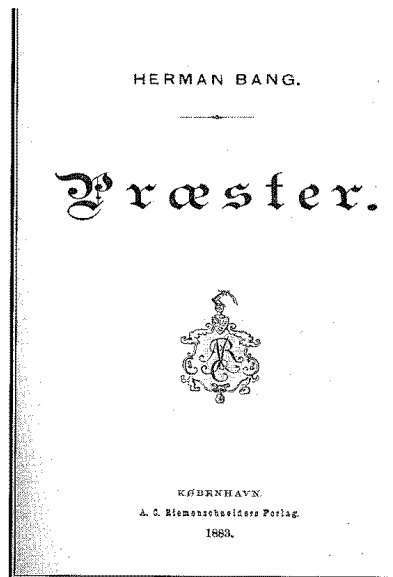
Præster var forsynet med et dramatisk omslag, der imiterede en præstekjole: På en helt sort bund stod foroven og i hvidt forfatterens navn, på midten den skråtstillede titel: begge dele med gotiske bogstaver (fraktur), rigt forsynet med snørkler og krøller, titlen tillige med en overliggende bort, så den lignede en pibekrave. Forneden med en serifløs accidensskrift i antikva – udgivelsesstedet og forlagets navn.

Flere anmeldere hæftede sig ved udgivelsen netop ved det provokerende omslag. Per Dahl og Birgitte Dalsgaard skriver herom:

Dagbladet, og især anmelderen i *Folkets Avis*, hæftede sig ved det iøjnefaldende omslag, *Præster* var udstyret med. "Den fremtraadte i et meget alvorligt, ulasteligt og værdigt sort Omslag og saa ved

første Øiekast ud som en Anbefalingsbog for et Magasin for Sørgeartikler", men skulle jo ved nærmere eftersyn lede læserens tanker hen på "den sorte Præstekjole og den hvide Pibekrave og stemme deres Sind i opbyggelig Retning. Det sidste var anmelderens ironiske indlevelse i arrangementet.

Men ved ikke, hvor mange eksemplarer, der nåede at komme i omløb med det iøjnefaldende omslag. Samme dag som *Præster* blev udgivet blev de to ledere af Riemenschneiders Forlag nemlig anholdt af politiet, sigtet for at have fremstillet falske pengesedler. Forlaget ophørte derfor med at eksistere, og restoplaget af *Præster* blev overtaget af boghandler A. Giese, der hurtigt fik fremstillet det nye og mindre kontroversielle omslag, der er gengivet herunder.

Arbejdsspørgsmål til Herman Bang "Frøkenen"

1. Overvej hvorfor Herman Bang har sat anførselstegn omkring novellens titel. Diskuter i forbindelse hermed, hvilken betydning anførselstegnene har for vores forventninger til teksten og for vores holdning til novellens hovedperson.
2. Gør rede for tidsforholdene i teksten. Lav evt. en tidslinje, der indplacerer de begivenheder, vi hører om i novellen, i kronologisk rækkefølge. Diskuter på baggrund af tidslinjen, hvordan novellens særlige teknik med langsomt at "afdække" personernes forhistorie, fungerer i sammenhængen.
3. Giv en karakteristik af fortællestilen i teksten. Overvej i forbindelse hermed, hvor i forhold til handlingen fortælleren er placeret, og hvilke fortælleelementer, der er dominerende i teksten, og hvilken effekt dette har.

Inddrag Torbjörn Nilssons analyse af novellens indledning, der er optrykt herunder, og diskuter, om forfatteren har ret i, at novellen rummer stilistiske elementer, der minder om H. C. Andersens fortællestil.

4. Giv en karakteristik af de personer, der optræder i teksten.
Overvej i forbindelse hermed, hvilken funktion henholdsvis de unge piger og byfogden har i novellen.
Diskuter i forlængelse heraf, hvilken holdning Herman Bang har til novellens hovedperson.
E. Borup Jensen påpeger i en note (optrykt herunder), at novellen er et sjældent eksempel på en positiv beskrivelse af den stille lykke.
Er I enige i denne karakteristik? Begrund jeres synspunkter ud fra eksempler i teksten.
5. Herman Bang-forskeren Harry Jacobsen har peget på, at skildringen af "Frøkenen" har hentet inspiration i en virkelig person, som Herman Bang kendte fra sine drengeår i Horsens:

Blandt de Voksne i Nabolaget vandt han sig adskillige moderlige Veninder, en af dem "Frøkenen", som han mindedes i Føljetonen "En gammel Veninde", der indgik i "Præster". Hendes Hus var "det mindste Hus i hele gaden, tre Fag og den grønne Gadedør med en tre Trins Trappe og Gelænderet, hvor det var saa dejligt at rutsje ned". Bag dette nu forlængst nedrevne Hus laa en lille Have, hvis Kirsebær Børnene, naar de gik fra Skole, altid skulle ind og smage. Vi træffer "Frøkenen", en Præstedatter, den midaldrende Partikuliære, Cecilie Brøchner, i et af Bangs Breve fra Soranertiden, hvor han beklager sig over, at hun aldrig skrev til ham. (Harry Jacobsen: *Den unge Herman Bang*, 1954 side 26)

Overvej med baggrund i disse oplysninger, om det har nogen betydning for læsningen af "Frøkenen", om den i et eller andet omfang bygger på autentisk stof eller den er frit opdigtet.

6. Læs Herman Bangs teoretiske overvejelser om den særlige impressionistiske skriveform. (Optrykt herunder i hans brev til Erik Skram).
Diskuter i hvor høj grad "Frøkenen" lever op til Bangs stilidealer og at vise i stedet for forklare.
Omskriv tekstens slutning så den får en mere impressionistisk karakter.

Overblik over læsninger af Herman Bang "Frøkenen"

Læsning 1 (Otto Borchsenius, 1884): "Frøkenen" er et typisk eksempel på forfatterens interesse for tilværelsens "små eksistenser"

Læsning 2 (anonym, 1884): "Frøkenen" viser forfatterens talent, men for meget i samlingen virker sjasket og overfladisk og er uden litterær værdi

Læsning 3 (Erik Lilsig, 1967): Novellen skildrer den fortrængte fortid og den heraf opståede sublimering – også hos forfatteren selv

Læsning 4 (Peer E. Sørensen, 1971): Novellen skildrer et menneske, der er ude af takt med sin samtid

Læsning 5 (John Chr. Jørgensen, 1979): Tekstens holdning nærmer sig til ironien

Læsning 6 (Dag Heede, 2003): Frøkenen er en person med en høj grad af personlig integritet, som får hende til at trodse de herskende kønsrollenormer

Læsning 7: (Peer E. Sørensen), 2009): Den uhæmmede drift fører til ensomhed og fortabelse

Arbejdsspørgsmål til læsningerne af "Frøkenen"

1. Hvad fortæller de to samtidige anmeldelser (læsning 1 og læsning 2) om samtidens holdning til Herman Bang.
Læs om forfatteren og diskuter, hvad der evt. kan være forklaringen på anmeldernes skepsis.
Skriv et læserbrev til, hvor du – på Herman Bangs vegne – kritiserer de kriterier, som de to anmeldere bygger deres anmeldelser på.
2. De forskellige læsere opfatter novellens hovedperson meget forskelligt.
Sammenlign den holdning, der kommer til udtryk over for hende i læsning 6 og læsning 7 og vurder, hvilken af de to fortolkninger, I er mest enige i.
3. I nogle af læsningerne anvendes psykoanalytiske forklaringsmodeller.
Sammenlign læsning 2 og læsning 5 og diskuter, hvordan den freudianske personlighedsmodel kan anvendes på denne novelle – og på noveller i det hele taget.
4. Læs Per Dahl og Birgitte Dalsgårds beskrivelse af de senere læsninger af "Frøkenen". Gennemarbejd selv de forskellige læsninger og diskuter, om Dahl og Dalsgaard i deres sammenfatning yder de forskellige læsninger retfærdighed.

Herman Bang og impressionismen

Herman Bang: Impressionisme. En lille Replik. Brev til Erik Skram, 1890.

Herman Bangs åbne brev til forfatterkollegaen Erik Skram blev oprindeligt offentliggjort i tidsskriftet *Tilskueren* i august 1890.

Kære Erik Skram.

Først en hel Maaned efter Hæftets Fremkomst er "Tilskueren"s Juni-Nummer med Deres "Et literært Rundskue" faldet mig i Hænde. Ikke som noget miskendt — tvært imod takker jeg Dem oprigtigt for al den modige Anerkendelse, som De saa ofte har skænket mig lige fra for ti Aar siden "Haabløse Slægter" udkom (De, kære Skram, var den Gang den eneste, som sagde offentligt et opmuntrende Ord om denne Bog) og indtil den Dag i Dag — men som en stærkt interesseret vil De give mig Lov at forsøge at imødegaa

nogle af de Indvendinger, som De retter mod "Impressionismens" Væsen og Fremgangsmaade og særlig imod mig.

"Naar Bang", siger De, "ikke vil give fuld og rund Besked" og "han aldrig vil gøre den Dvælen og de Overvejelser efter, saa" osv.

De har ved disse Ord ramt Sømmet netop paa Hovedet. Det er just dette "Impressionisten" ikke vil. Og Grunden til, at han ikke vil det, er den, at han tror det ugørligt. Impressionismen i Fortællekunsten er netop Barn af den fuldkomne Mistillid til "den psykologiske Roman"s "Dvælen og Overvejelser".

Impressionisten tror, at det menneskelige Følelsesliv med al dets tusendfoldige Sammensathed er et endeløst og altfor uredt Garn. Han strækker magtløs Vaaben overfor denne gaadefulde Blanding af bevidst og ubevidst, af villet og viljeløst. Rent ud sagt — hvis jeg tør udtale hele min Mening — han tror, at *saa længe psykologisk Videnskab ikke har fastere Grund og skarpere Kattens Øjne, saa længe vil psykologisk Kunst ikke være andet end et virtuosmæssigt Dilettanteri.*

Al denne "Dvælen" og disse mange "Overvejelser" vil kun arte ud til de lange og uendelige Vidtløftigheder, hvor "det sidste" dog altid smutter bort mellem vore Hænder — ogsaa fordi vore Ord, naar det drejer sig om Skildring af det subtile menneskelige Følelsesliv, ikke naar saa langt en Gang som selve vor fattige Erkendelse. De er paa denne gyngende Grund for plumpe og bliver blot tunge siddende i Mudderet.

Derfor flyr Impressionisten bevidst Dvælen, Udredning og Overvejelser, som for ham dog altid taber sig i det store Mørke. Ja, træffer Impressionisten i en Roman eller en Novelle en psykologisk "Passage", saa er den ham, sandt at sige, snarest kun et betænkeligt Bevis for, at Forfatteren paa dette Punkt ikke har naaet til at fordøje sit Stof.

Kun den i *Handlen* omsatte Tanke tror Impressionisten, at hans Erkendelse magter at følge. Paa denne Handlen, den bestandig fortsatte Handlen, fæster han da sin hele Opmærksomhed, og de *handlende* Mennesker bliver hans Skildrings Genstand.

Hans Fremstillings Maal er da at gøre disse handlende Mennesker *levende*. Han higer møjsomt efter, ad hundrede Veje, at frembringe den yderste Illusion af bevæget Liv. Og naar han paalægger sig al denne Møje, er det netop, fordi han tror, at Læserens "Hjærne er et overmaade drevent Redskab" — saa drevent et Redskab, at den overfor denne "levende" Kunst vil magte det samme som overfor selve Livet: Læseren vil ogsaa i Kunsten "se mere end hans Øjne er i Stand til at sanse, forstaa mere, end han netop har Ævne til at opfatte".

Impressionisten er netop "Medvider i denne Hemmelighed ved vort Liv i Naturen og mellem Menneskene".

Og det *mere*, som han tror, Menneskene ogsaa i Kunsten kan bringes til at sé, det er netop — den Sum af Tanker, som rummes i handlingerne og som afspejles i dem.

Som al Kunst vil ogsaa den impressionistiske Fortællekunst gøre Rede for de menneskelige Følelser og for Menneskers Tankeliv. Men den skyr al direkte udredning og viser os kun Menneskenes Følelser i en Række af Spejle — deres

Gerninger.

Her synes Impressionisten da, idet han fremstiller den ustandsede Handlen, at medtage *alt*. Men i Virkeligheden er hans Kunst som al anden: Kunsten at sammentrænge. Hans Arbejde er at udskille væsentligt fra uvæsentligt, og han medtager i sin Skildring i Virkeligheden kun de *væsentlige* Handlinger, det vil sige en Handlingsrække, hvor hver lille Handling er et Glughul ind i det skildrede Menneskes Tankeliv — en Række af Udfaldsporte ind i Følelseslivet hos den skildrede. Summen af Tanker, Vævet af Følelser, som den drevne Hjerne saaledes kan naa bag om de medtagne Handlinger, er det impressionistiske Værks dulgte Indhold. Dets Værd beror paa Dybden af alt det — som ikke siges.

Impressionistens Digtning vil ganske vist blive plat forkastet, hvis han kun "eftergør, hvad der kun i det givne Øjeblik umiddelbart foregaar". Men i Virkeligheden gør Impressionisten mer end dette. Skildringen af det umiddelbart foregaaende er ham kun Midlet, det diskrete Middel, til at give det mere. De ydre Ting, han maler, er Kapslerne om den indre Historie. Paa Kapslernes Gennemsigthed beror deres Værdi.

En Fare løber Impressionisten imidlertid.

Da han fortæller sit Værks sande Historie indirekte, plages han, som det synes, af en bestandig Frygt — *den*, at den skjulte Mening ikke fremlyser tydeligt nok.

Det er denne Frygt, som avler noget vist kinesisk i hans Maleri.

Han rykker nemlig, tror jeg, hver eneste Enkelthed frem i det samme Plan saa at sige helt ned til Lamperækken og hans Billede bliver uden Perspektiv. Det synes saaledes, som om han har kinesiske Øjne. Og han opmarscherer alle sine Detailler i ét — tinsoldatagtigt — Geled. Af Frygt for at ikke hver enkelt Detail skal blive set, lader han alle Enkeltheder marschere op ved Siden af hinanden og opnaar kun, at ikke nogen faar fuldt Albuerum.

Dette er en Fare, som Impressionisten maaske selv ser, men for hvilken han alligevel kun Gang paa Gang paany bukker under.

... Dette er alt, hvad jeg, kære Skram, havde at sige. Den impressionistiske Fortælleform vil vel, som alle Kunstens Former, kun have sin Tid. Men selv den Dag, hvor den er afløst af en ny Form for Fremstilling, vil Impressionismens Nytte spores. Tiden vil have skærpet Fordringen til Skildringens Anskuelighed.

Deres "literære Rundskue" ender for Forfatterne mistrøstende. En stille Dam er for Dem dansk Literatur. Og kun Malerne er med i ret Arbejde.

Mon dog ikke ogsaa Literaturen har Arbejdere? Og mon det er ret saa grumt at nedslaa deres Mod?

Deres hengivne
Herman Bang

Torbjörn Nilsson: Impressionisten Herman Bang. Studier i Herman Bangs författarskap till och med Tine, 1965

Den svenske litteraturforsker Torbjörn Nilsson skriver bl.a. om den danske forfatter Vilhelm Topsøes novellesamling Nutidsbilleder, som han sammenligner med "Frøkenen".

Topsøes novelleindledning kan sammenlignes med denne fra Herman Bangs novelle "Frøkenen":

Det var det mindste hus i hele Gaden. Tre Fag og den grønne Gadedør med en Tre Trins Trappe og Gelænderet, hvor det er saa dejligt at rutsche ned. Og under Vinduerne ligger Kælderhalsen ud paa Fortoget – en gammel skrøbelig Kælderhals, hvor alle Byens Gadedrenge tramper op, naa de skal i Skole og piber i Fingrene, mens de lader sig glide ned. For "Frøkenens" Kælder er den sidste i hele Byen.

Fællesnævneren for de to fortællinger er let at finde: han hedder H. C. Andersen. De korte citater giver prøve på samme talesprogsprægede stil, som i sin skinbarlige kønsløshed og naivitet smyger sig tæt ind på læserne. Der findes flere kunstgreb til at opnå denne intimitet, og de er endnu mere åbenlyse efter at Bang gik over til impressionismen. Man kan fx tænke på måden at præsentere – eller rette ikke præsentere personer og föremål. Det dukker frem i bestemt form, som om de allerede var kendt. Desuden fortællekommentarerne, der i sig selv ofte er uvedkommende, og prægede af samme løse associationsform som vore tanker i dagligdagen. De giver et præg af at være ubetydelige, ufarlige men er det som regel ikke. Ind imellem bliver de rent maliciøse. Det er småordenes stil: et eneste lille "jo" eller "altsaa" kan få en sætning til at forandre mening eller give den en forbløffende dybde. Over det hele svæver en tåge af lethed og idyl, også når det, der skildres, er dybt tragisk. (oversat af udgiverne).

Supplerende anmeldelser

C. E. (Jensen): Julelitteraturen (Social-Demokraten 22-12-1883)

C. E. Jensen (1865-1927), forfatter og litteraturkritiker, i en årrække tilknyttet det socialdemokratiske dagblad Social-Demokraten.

Saa er der "de Yngste". Herman Bang har ydet to Bøger, den ægyptologisk Roman "Fædra", som vi har berørt i en tidligere anmeldelse, og en Samling mindre fortællinger og Studier "Præster". Bogens Anretning er paa sin vis fransk: det er kun de fire første Skrifter, der handler om Præster, derefter følger følger fire "Kvindefigurer" og saa fire Smaating, som falder ind under Fællestitlen "En Miniature". Fortællingerne, der for største Denlen har været tryk før, bl.a. i "Nationaltidende" og i "Vor Tid", er skrevne i Bangs sædvanlige Maner, noget spredt-febrilsk, ofte pointeret farverigt og levende; de indeholder talentfulde Enkeltheder, men som Helhed er Bogen næppe Livskraftig.

Frederik Winkel Horn: Literatur – Herman Bang. Præster (Berlingske politiske og avertissementstidende 22-12-1883)

Frederik Winkel Horn (1845-1898), mag. art i nordisk oldtidskundskab, dr. phil., oversætter og litteraturhistoriker med et omfattende forfatterskab bag sig.

Det bedste i Bogen finder man i det Afsnit, der bærer Fællestitlen "Kvindefigurer". Det ene af disse Stykker, "Celimène" er et just ikke synderligt aandrigt eller dybsindigt, men ganske kvikt og pikant feuilletonistisk Causeri om den Art af Kvinder, der ikke som "de honnettes" har "væbnet sig mod al Uorden, mod al Overtrædelse, saa Loven tilsidst er bleven som en Deel af dem selv", og heller ikke har Mod til at kaste sig ind i Lidenskabens Hav og tage Følgerne, men nøjes med at "bade sig i Lidenskaben som i et lunt Bad – tempereret og behageligt – i en Badekasse". Har Forf. virkelig Ret i, at disse "Nippe-Drikkersker" er en eiendommelig Frugt af vort Samfunds Temperament og Forhold, ikke enkeltstaaende Undtagelser, men en virkelig Type – hvad vi dog tillade os at betvivle – maa det indrømmes, at det var en smuk Opgave for en alvorlig Forfatter at skrive en saadan "tredivaarig Kvindes" Roman sanddru og skaanselsløst. Medens Forf. i dette Causeri henkaster nogle flygtige Træk til Belysning af denne formentlige Type, ere de tre andre "Kvindefigurer"¹ individualiserede Skikkelser, skildrede i vel formede og godt fortalte Noveller. Særlig turde "Elna" være det bedste, der endnu er kommet fra Forf.s Haand, en til Trods for enkelte Særheder i Stil og Fremstilling kjøn og tiltalende lille Fortælling. De fire Billeder "En Miniature" ere i høj Grad ubetydelige.

Sproget i denne Bog er i det Hele taget mindre affecteret, end det pleier at være, i hvad Hr. Bang skriver, om det end ingenlunde er uden Pletter af den velkjendte Art. Derimod støder man gjennemgaaende paa den samme sygelige Phantasi, som har affødt "Haabløse Slægter" og "Phædra". Vi føres paa disse halvandet Hundrede Sider til ikke færre end fire Dødsleier, som Forf. med velbehagelig Dvælen ved det Rædselsfulde skildrer med al mulig Detail, og selv hvor det er Livet, han skildrer, er man glad, naar man er færdig. "Elna" danner i saa Henseende en Undtagelse, skjønt der ogsaa er nok af Uhygge i den. Gid Forf. snart maatte blive lige saa kjed af at skildre patologiske Tilstande, baade sjælelige og legemlige, som de allerfleste Læsere utvivlsomt ere af at læse om dem. Han har et ubestrideligt Talent, som han, naar han tog sig for at tugte og skole det ordentligt, maatte kunne bruge til ganske andre Ting.

Janus: Literatur. Herman Bang: Fædra – Præster (Avisen 06-01-1884)

Janus er et pseudonym for en ukendt skribent, der anmeldte "Præster" i det konservative dagblad Avisen

De kjender *Herman Bang*! Feuilletonernes Søndagsbarn, Nerveusitetens sitrende Ridder, Modernismens yderste Forpost, Morfinismens Apostel, Leiebibliotekernes Trøst, Læsetaskernes Fryd, Romanslugernes bedste Føde og det litteraire Venstres freidige Hornblæser.

Overvældende Ordstrøm!

Jo! Men hvorledes skulde vi anmelde Mesteren, naar ikke i hans egen Stil, som han selv har lært os Søndag efter Søndag, naar hans mange Ord svirrede om os som Fluerne paa en Hundedag.

¹ herunder "Frøkenen"

Ja, De kjender ham jo nok! Han, hvis Navn er kjendt fra det patschouliduftende Boudoir til Tjenestepigens ensomme Kammer, han, der hilses med Fryd, hver Gang han bestiger sit Katheder og sender sin henrivende Ordstrøm ud over sin talrige Tilhørerkreds. – Atter har han betraadt Kathedret. Og han bringer denne Gang ikke blot én, hele to Bøger, - "mein Liebchen, was willst Du noch mehr?"

Vi lytte til hans Ord, lytte til dette Vandfald af glimtende Tankeperler, der funkle og straale af Mesterens spillende Vid, der lyse som en Sol over Vandene. Taagesvøbte Skikkelser stige op af Bølgerne, faa fastere Form og tegne sig klart for Øiet.

Se, der kommer "*Fædra*"!

(...)

Men Fædra forsvinder med sin Morfin, Døren lukker sig efter hende; hun sidder paa sine Fædres Borg. Lad hende sidde!

Saa kommer "*Præster*".

Det Mærkeligste ved denne Bog er Titlen, idet kun en Trediedel af Bogen optages af "*Præster*", medens de to andre Trediedele af Bogen indeholde "*Kvindefigurer*" og "*En miniature*", og en af disse to Betegnelser kunde Forf. ligesaa gjerne have givet Bogen til Titel. Det Originaleste vilde dog maaske have været at kalde Bogen "*Degne*", og da der ikke forekommer en eneste Degn i Bogen, vilde dette have været rigtig *Herman Bangsk*! Der er fortrinlige Ting i denne Bog. Særlig skulle vi anbefale de Herrer Præster at læse Skitsen "*En Hyrde*". Det er en knusende Text, Hr. Bang prædiker over; og det er til Afvexling her *en af de gamle Prædiketexter*, tidligere benyttet af Pastor *Schandorph* og de andre Bodsprædikanter, der med saa megen Salvelse have prædikeret over og for Præsterne. Der er ingen Tvivl om, at, naar de paagjældende *Hyrder* have læst dette *Hyrdebrev*, ville de gaa i sig selv og sende en Tak-adresse til Biskop Bang. Og, at hans Excellence vil modtage den, ja derom tvivle vi aldeles ikke. Rimeligt havde det været, om "*Fædra*" og "*Præster*" vare slaæde sammen i én Bog, der var tituleret:

Herman Bang.

Thi Indholdet i begge Bøgerne er: Herman Bang; det er ham, der indirekte skildres i disse Bøger. Lad os da til Slutning mane hans aandelige Fysiognomi frem for os. Lad det staa her til Underretning for kommende Slægter, "med og uden Hop" og til Instruktion for Fremtidens Digterelever.

Her er *Herman Bangs Digterfysiognomi*!

Han er en beskeden Yngling.
Der for enhver Pris undgaaer at
Vække Opsigt.
Han er Skaberen af de korte.
Og amputerede Sætninger.
Ingen forstaaer som han at fordele
..... Prikkerne.
Paa den rette Maade.
Han kjender sit Publikum.
Og hans Publikum ham.
Paa en Prik.
Den Renhed, der gaaer gjennem
Hans Arbejder.
Er af en eiendommelig Art.
Hvor forædlende Indflydelse, han
Har havt paa *vor Tid*.

Veed Enhver.
Han hader fransk Literatur.
Som sig selv.
I hvilken Grad han er dansk i Aand og Stil.
Derom behøver Intet at siges.
Han har givet Literaturen.
Morfin og Kloral!
Moral:
Han staaer uopnaaet og aldrig
Overgaaet.
I sin Slags!
Ja, saadan er Herman Bang!

Senere behandlinger

Svend Norrild: Dansk Litteratur fra Saxo til Kaj Munk, 1949

Svend Norrild (1897-1972), cand. mag., rektor på Gladsaxe Gymnasium, litteraturhistoriker

Herman Bang troede – med Urette – ligesom Grundtvig og Steffens², hvis Mødre var født Bang, at han gennem sin Slægt nedstammede fra Hvideætten. Den Stolthed, som Grundtvig følte ved Tanken om, at han var en Ætling af Absalon³ og Esbern Snare⁴, kendte Bang ogsaa – han førte Hvidernes Vaaben i sit Signet og paa sit Brevpapir. Men Stoltheden var blandet med Følelsen af at være det sidste Skud paa en gammel udartet Slægt. Med Grund følte Bang sig under Degenerationens Forbandelse. Hans Fader, der var Præst, døde som sindssyg, og Bang selv led af en kønslig Abnormitet, som vi har lært at betragte som en Sygdom, og men som man dengang kun dømte som en Last. Deraf kom det, at Bang alle Dage følte sig som en kasteløs Paria⁵. Og da det eneste, han som Digter kunde, var at gøre Rede for sit Liv (hans egne Ord), betød det, at han ikke kunde tale aabent om sin Kvide, men maatte omdigte eller omskrive den, stundom indtil Uforstaaelighed for den uindviede ("Haabløse Slægter"⁶, "Michaël"⁷, "De uden Fædreland"⁸). (...) En lige saa usund og haabløs Atmosfære slaar os i Møde i "Fædra"⁹, der handler om en Kvinde, hvis moderlige Ømhed for hendes Stedsøn bliver til en fortærende Lidenskab, som hun døver med Morfin. Men med de to Bind Smaafortællinger "Tunge Melodier"¹⁰ og "Præster" (hvori "Præsten" og "Frøkenen") finder Bang frem til de "stille Eksistenser", der blev hans digteriske Fund i vor Litteratur.

² Henrik Steffens (1773-1845), dansk-tysk naturfilosof

³ ærkebiskop, død 1201

⁴ (1127-1204), adelsmand og kriger, Absalons bror

⁵ person, der står uden for det almindelige borgerlige samfund

⁶ roman fra 1880

⁷ roman fra 1904

⁸ roman fra 1906

⁹ roman fra 1883

¹⁰ fra 1880

Her og i de tre Novellesamlinger: *"Ekscentriske Noveller"* (1885), *"Stille Eksistenser"* (1886) og *"Under Aaget"* (1890) udvikler han sin særlige Teknik, samtidig med, at han for en Tid opgiver Selvskildringerne og lever sig ind i andre Mennesker og skildrer dem, snart med taareløs Medfølelse, snart med Malice¹¹.

E. Borup Jensen: Kommentar til Håndbog i dansk litteratur, 1954

Egon Borup Jensen (1901-73), lektor og lærebogsudgiver

Herman Bang.

Udgaver: Værker i Mindeudgave I-VI (2. opl. 1920-21).

98. Frøkenen. "Præster" 1883. I Føljeton¹²-format giver H. B. et livsbillede af et stille menneske, hvis skæbne han forstår. På et par punkter danner denne fortælling en undtagelse i B.s forfatterskab: medens den stille lykke ellers afsløres i hans værker, realiseres den her, og medens arbejdet og i det hele taget de praktiske sysler er en evig triviell gentagelse, som røber tomheden i livet, er det netop bekendtheden og gentagelsen, som giver tingene liv her. 100. *Lavendler*, indeholder æterisk olie og bevarer i tørret tilstand længe sin duft. *Potpourri*, blanding af forskellige hentørrede, duftende blade og blomster, som for at udbrede vellugt, hensættes i en krukke. 101. *Whist en deux*, tommandswhist. 102. *Violrod*, rodstokken af sværdlilien; under tørringen dannes en fast æterisk olie, som har en violtignende duft. *Silhuet*, en tegning, der kun giver omridsene af en skikkelse, medens alt inden for omridsene udfyldes med sort farve.

Per Dahl og Birgitte Dalsgård: Efterskrift til "Præster", Herman Bang: Romaner og noveller, bd. 6, 2010, s. 410 ff.:

Per Dahl og Birgitte Dalsgaard (født 1949) har bidraget til den videnskabelige nyudgivelse af Herman Bangs romaner og noveller bd. 1-10.

"Elna" skildrer i en række dialogfyldte scener et lidt sent, men lykkeligt forhold, som ikke desto mindre ender tragisk, med døden. I "Frøkenen" er der derimod tale om en antydet forelskelse, som aldrig blev realiseret, men fører til en fastholdt fortid og et langt liv i minder og ritualer. Novellen, der ikke rummer megen dialog, men viser en række stille situationer, blev en del af Herman Bangs faste oplæsningsrepertoire. Ifølge Harry Jacobsen har novellen sin baggrund i Herman Bangs tid i Horsens, jf. også novellen "Naar Storken kommer", *Vor Tid*, 4.3.1883 (denne udgaves bind 9, s. 214-216); det er formentlig også baggrunden for, at forfatteren i "Ved Vejen" (kap. 5) lader Katinka Bai besøge "Frøkenen" under sit besøg i hjembyen.
(...)

¹¹ skadefryd

¹² Kronik: betegnelse for Bangs ugentlige essays eller noveller under betegnelsen "Vekslede Themaer"

Modtagelseskritikken

I de litteraturhistoriske fremstillinger får *Tunge Melodier* en vis Plads, formentlig fordi den var Herman Bangs prosadebut. *Præster* derimod forbigås næsten fuldstændigt, og de få omtaler er ikke mindre hårde end anmeldelserne, der jo også havde haft anerkendende ord. (...)

Vilh. Andersens elev, Svend Norrild fremhæver fra de to første samlinger "Præsten" og "Frøkenen", fordi de peger frem mod de "stille Eksistenser" (*Dansk Litteratur fra Saxo til Kaj Munk, 1949, s. 123*). Netop "Frøkenen" fik tidligt plads i mellem- og realskolens læsebøger, men kom først med i 9. udgave, 1954-57, af Vagn Falkenstjerne og E. Borup Jensens gymnasieantologi *Haandbog i dansk Litteratur*. Det er formentlig også baggrunden for, at netop den novelle blev taget op i en af danskfagets tidligste analyseantologier, *Litterære læseøvelser, 1964*, hvor Erik Lilsig giver en præcis, sprogligt underbygget analyse eller "nærlæsning", som det hed, med en markeret distance til principløs realkommentering og overfladisk biografisme. Senere, under 1970'ernes fornyede interesse for realistiske traditioner, har John Chr. Jørgensen i *Litteraturen og hverdagen. Nye realisme-essays, 1979*, analyseret novellens form for realisme og sammenstiller den med Christian Kampmanns novelle "Emilie Grün". Senest har Dag Heede i *Herman Bang. Mærkelige læsninger, 2003*, fremhævet, hvordan teksten ligger åben for en såkaldt queer-læsning af tekstens forskellige kønsroller. Som den eneste novelle fra *Præster* har "Frøkenen" således holdt sin plads i antologierne og i gymnasiets og universitetsundervisningens læsning af Herman Bang.